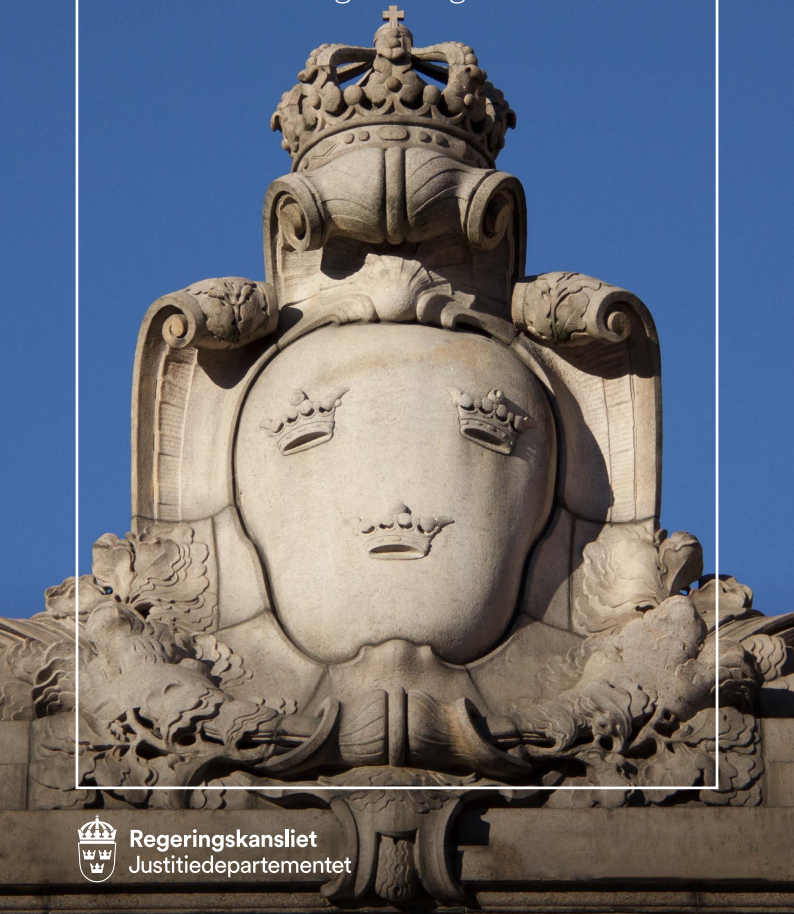

Offentlighetsprincipen

Kortfattat om lagstiftningen

Regeringskansliet
Justitiedepartementet

Producerad av Justitiedepartementet

Foto: Regeringskansliet

Tryck: Elanders, 2015

Offentlighetsprincipen

Offentlighetsprincipen är en grundläggande princip för vårt statsskick. Den innebär bland annat att regeringens och andra myndigheters verksamheter ska vara öppna så långt det är möjligt.

I en av våra grundlagar, *tryckfrihetsförordningen*, finns det bestämmelser om allmänhetens rätt att ta del av allmänna handlingar. Denna rätt är ett uttryck för offentlighetsprincipen.

Medier och andra intresserade ska kunna hämta information i olika frågor, oavsett vad den offentliga verksamheten själv väljer att informera om.

Meddelarskyddet ger till exempel tjänstemän och andra som arbetar i stat, kommun och landsting rätt att i de flesta fall berätta för massmedier om sådant som annars är hemligt utan att kunna straffas för det.

Offentlighetsprincipens olika former

Offentlighetsprincipen innebär att allmänheten och massmedierna har rätt till insyn i statens, kommunernas och landstingens verksamhet.

Offentlighetsprincipen kommer till uttryck på följande sätt.

- Vem som helst får läsa myndigheternas handlingar i den mån de inte omfattas av sekretess.
- Tjänstemän har normalt rätt att lämna uppgifter till tidningar, radio och tv för publicering eller att själva offentliggöra uppgifter.
- Allmänheten och massmedierna har rätt att närvara vid rättegångar.
- Allmänheten och massmedierna får närvara när riksdagens kammare, kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige och andra sådana organ sammanträder.

Allmänna handlingars offentlighet

Som huvudregel har alla svenska medborgare och utlänningar rätt att läsa de handlingar som finns hos myndigheterna. Denna rätt begränsas dock på två sätt.

För det första har allmänheten bara rätt att läsa allmänna handlingar. Alla handlingar hos en myndighet anses nämligen inte vara allmänna. Till exempel är ett utkast till beslut eller skrivelse normalt inte en allmän handling.

För det andra är en del uppgifter i allmänna handlingar sekretessbelagda, det vill säga hemliga. Det innebär att allmänhetens rätt att läsa handlingarna är begränsad. Det är förbjudet för myndigheterna att lämna ut de delar av handlingarna som innehåller hemliga uppgifter.

De grundläggande reglerna om allmänna handlingars offentlighet finns i en av våra grundlagar – *tryckfrihetsförordningen*.

Bestämmelser om i vilken utsträckning allmänna handlingar kan omfattas av sekretess finns i *offentlighets- och sekretesslagen*.

Yttrandefrihet

Enligt vår grundlag *regeringsformen* har alla svenska medborgare och utlänningar här i landet vissa grundläggande fri- och rättigheter. En av de viktigaste av dessa är yttrandefriheten. Den definieras i *regeringsformen* som friheten att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor.

Yttrandefriheten får enligt *regeringsformen* begränsas av riksdagen genom lag. En typ av begränsningar i yttrandefriheten är regler om tystnadsplikt. Bestämmelserna om tystnadsplikt för offentliganställda har samlats i *offentlighets- och sekretesslagen*. Det finns också andra lagar om tystnadsplikt, till exempel för anställda i privata vårdföretag.

Rätt att meddela och offentliggöra uppgifter
Meddelarfriheten – rätten att meddela och offentliggöra uppgifter i grundlagsskyddade medier – gäller för alla, även för tjänstemän och andra i stat, kommun och landsting. Reglerna om meddelarfriheten ingår i *tryckfrihetsförordningens* och *yttrandefrihetsgrundlagens* bestämmelser om tryck- och yttrandefrihet.

Tryckfriheten regleras i *tryckfrihetsförordningen* som gäller för tryckta skrifter, till exempel böcker och tidningar. Skyddet för yttrandefriheten i bland annat radio, tv, filmer och ljudinspelningar regleras i *yttrandefrihetsgrundlagen*, som bygger på samma principer som *tryckfrihetsförordningen*.

Rätten att meddela och offentliggöra uppgifter i dessa medier gäller dock inte alltid. I följande fall görs undantag i *tryckfrihetsförordningen* och *yttrandefrihetsgrundlagen* från denna rätt.

- Det är inte tillåtet att meddela eller offentliggöra uppgifter om uppgiftslämnaren på det sättet gör sig skyldig till vissa allvarliga brott mot rikets säkerhet, till exempel spioneri, eller vissa andra brott riktade mot staten.
- Det är inte tillåtet att lämna ut en allmän handling som innehåller sekretessbelagda uppgifter för publicering.
- Det är inte tillåtet att bryta mot tystnadsplikt i de fall som särskilt anges i offentlighets- och sekretesslagen.

Domstolsförhandlingar

I *regeringsformen* slås det fast att förhandling vid domstol ska vara offentlig, dvs. att allmänheten och massmedierna får närvara vid rättegångar. Riksdagen kan göra undantag från denna huvudregel genom att stifta lag om att domstolsförhandlingar får hållas inom stängda dörrar. Vid sådana förhandlingar är det bara rätten och parterna som får vara med i rättssalen.

Om uppgifter där det gäller sekretess ska läggas fram vid en domstolsförhandling, får domstolen i allmänhet hålla förhandlingen inom stängda dörrar. Rätten kan besluta om

stängda dörrar bland annat när den åtalade i ett brottmål är under 21 år och i mål om sexualbrott. Vidare får förhör med den som är under 15 år eller lider av en psykisk störning hållas inom stängda dörrar.

Bestämmelser om när domstolsförhandlingar får hållas inom stängda dörrar finns i *rättegångsbalken* och i andra lagar som reglerar hur det går till vid domstolarna.

Allmänna handlingar

Principen att beslutande församlingars sammanträden ska vara offentliga står inte i grundlagarna.

För riksdagens del finns det bestämmelser i *riksdagsordningen* om offentlighet vid kammarens sammanträden.

Motsvarande regler för kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige finns i *kommunallagen*. I undantagsfall kan dessa beslutande församlingar sammanträda inom stängda dörrar.

Vad är en allmän handling?

Handlingar är allt som innehåller information av något slag: texter, bilder eller information lagrad på annat sätt, till exempel i en dator.

En handling är allmän om den förvaras hos en myndighet och är inkommen till eller upprättad hos myndigheten. Minnesanteckningar, utkast och säkerhetskopior betraktas inte som allmänna handlingar.

Den som vill ta del av en allmän handling ska vända sig till den myndighet som förvarar handlingen. Om handlingen inte innehåller sekretessbelagda uppgifter är hela handlingen offentlig.

Myndigheterna ska ta hänsyn till offentlighetsprincipen när de hanterar allmänna handlingar. De ska bland annat se till att allmänna handlingar kan lämnas ut skyndsamt.

Huvudregeln är att allmänna handlingar är offentliga. Men det finns vissa allmänna handlingar som allmänheten inte får ta del av eftersom de är hemliga. Om en allmän handling är hemlig beror det på att man bland annat vill skydda

- förbindelser med andra stater
- rikets säkerhet
- den brottsbekämpande verksamheten
- enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden
- djur- och växtarter.

Begränsningar av rätten att ta del av allmänna handlingar anges i *offentlighets- och sekretesslagen*.

EU:s öppenhetsregler

I EU gäller förordningen om allmänhetens tillgång till Europaparlamentets, rådets och kommissionens handlingar. Den innebär i huvudsak att medborgare har rätt att ta del av alla handlingar som dessa institutioner innehar, med undantag för sådan information som omfattas av de särskilda sekretessundantag som finns uppräknade i förordningen.

EU:s öppenhetsregler påverkar inte den svenska offentlighetsprincipen. Om du vill ta del av handlingar som förvaras hos en svensk myndighet vänder du dig till den myndigheten, som kommer att pröva din begäran enligt svenska regler i *tryckfrihetsförordningen* och *offentlighets- och sekretesslagen*. Det gäller även sådana handlingar som skickats till svenska myndigheter från EU.

Mer information

Offentlighetsprincipen och sekretess: information om lagstiftningen (broschyr från Justitiedepartementet, 2013)

EU:s öppenhetsregler (faktablad från Justitiedepartementet, 2011)

Lagar och förordningar

tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105)

yttrandefrihetsgrundlagen (SFS 1991:1469)

regeringsformen (SFS 1974:152)

offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400)

riksdagsordningen (SFS 2014:801)

kommunallagen (SFS 1991:900)

Europaparlamentets och rådets förordning (EG)

nr 1049/2001 av den 30 maj 2001 om allmänhetens

tillgång till Europaparlamentets, rådets och kommissionens handlingar, EGT L 145,31.5.2001, s. 43.

lagrummet.se

europa.eu

Offentlighetsprincipen

Kortfattat om lagstiftningen

Offentlighetsprincipen innebär att allmänheten och massmedierna har rätt till insyn i statens, kommunernas och landstingens verksamhet.

Broschyren ger kortfattad information om offentlighetsprincipen och hur den kommer till uttryck.

Tryckta exemplar av denna broschyr kan beställas via e-post ju.info.order@regeringskansliet.se eller via telefon 08-405 10 00.

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

www.regeringen.se/justitie